

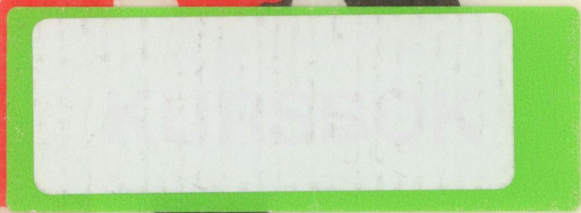
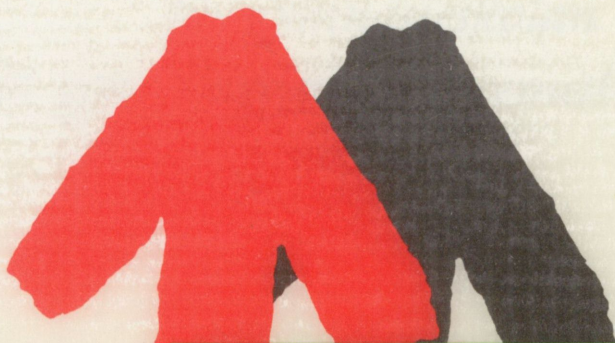
Reviderade

Mål och riktlinjer

*för gymnasieskolan, Lgy 70
för vuxenutbildningen, Lvux 82*

Programmål

*för gymnasieskolan
för grundläggande vuxenutbildning*

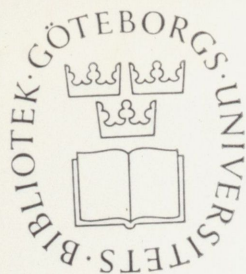
rs
k

Läroplan
404a

ex2

UTBILDNINGS-
DEPARTEMENTET

Pedagogiska biblioteket

~~Kursbok~~

ex 2

Läroplaneskommissionen

Reviderade

Mål och riktlinjer

*för gymnasieskolan, Lgy 70
för vuxenutbildningen, Lvux 82*

Programmål

*för gymnasieskolan
för grundläggande vuxenutbildning*

PEDAGOGISKA
BIBLIOTEKET

Materialet får fritt kopieras

**Tryckning:
Regeringskansliets offsetcentral
Stockholm 1992**

Regeringen har den 27 februari 1992 fattat beslut om reviderade mål och riktlinjer i Lgy 70, reviderade mål och riktlinjer i Lvux 82, programmål för gymnasieskolans nationella program och programmål för grundläggande vuxenutbildning.

Förordningarna kommer att publiceras i SKOLFS och träder i kraft två veckor efter publiceringsdagen och skall tillämpas för utbildning som äger rum från och med läsåret 1992/93.

Besluten är ett led i den pågående reformeringen av skolan. Riksdagen har fattat beslut om en ändrad fördelning av ansvaret för skolan och om en reformering av gymnasieskolan och komvux.

Läroplanskommittén har i uppdrag att utarbeta en ny läroplan för bl.a. gymnasieskolan och komvux. De nuvarande läroplanerna, Lgy 70 och Lvux 82, har nu reviderats för att kunna användas under tiden fram till vi får en ny läroplan.

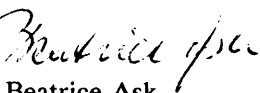
* De reviderade målen och riktlinjerna i Lgy 70 gäller både för den reformerade gymnasieskolans program och för den hittillsvarande gymnasieskolans linjer och specialkurser, som successivt avvecklas.

* De reviderade målen och riktlinjerna i Lvux 82 gäller för all vuxenutbildning i komvux, sårvux och SSV.

* Programmålen utgör en författning skild från läroplanen. De programmål som nu beslutats avser naturligen endast för den reformerade gymnasieskolan och dess nationella program. I tillämpliga delar kommer de även att få gälla för dels de individuella program i gymnasieskolan som ger allmän behörighet för högskolestudier, dels gymnasial vuxenutbildning.

* Programmålen för grundläggande vuxenutbildning gäller för denna nya utbildning.

Läroplanerna och programmålen hör till de viktigaste instrumenten för statens styrning av skolan. Genom detta särskilda utskick vill jag sprida kännedom om dessa nu beslutade, viktiga författningar tidigare än som kan ske genom den publicering i SKOLFS som kommer. Det är min förhoppning att vi härigenom kan underlätta för alla som nu planerar nästa läsårs undervisning.

Beatrice Ask
Skolminister

Innehåll

Förordning om ändring i beslutet den 14 maj 1970 om läroplan för gymnasieskolan	5
Lgy 70: Mål och riktlinjer	6
Förord	6
Mål	8
Riktlinjer	8
Utgångspunkter	8
Kunskaper, färdigheter och inläring	9
Personlig utveckling	11
Normer och värderingar	11
Elevernas ansvar och inflytande	12
Samverkan	13
Studie- och yrkesorientering (syo)	14
Bedömning och betygsättning	14
Utvärdering	15
Förordning om programmål för gymnasieskolans nationella program	16
Programmål	17
Gemensamma mål för alla nationella program	17
Barn- och fritidsprogrammet	18
Byggprogrammet	19
Elprogrammet	20
Energiprogrammet	21
Estetiska programmet	22
Fordonsprogrammet	24
Handels- och administrationsprogrammet	25
Hotell- och restaurangprogrammet	26
Hantverksprogrammet	27
Industriprogrammet	28
Livsmedelsprogrammet	29
Medieprogrammet	30
Naturbruksprogrammet	31
Naturvetenskapsprogrammet	32
Omvårdnadsprogrammet	34
Samhällsvetenskapsprogrammet	35

Förordning om ändring i förordningen (Läroplaner 1985:7)	
om läroplan för kommunal och statlig utbildning för	
vuxna	40
Lvux 82: Mål och riktlinjer	40
Förord	40
Mål och målgrupper	42
Allmänna mål för vuxenutbildningen	42
Särskilda mål för komvux	42
Målgrupper för komvux	43
Särskilda mål för särvux	43
Målgrupper för särvux	44
Särskilda mål för SSV	44
Målgrupper för SSV	44
Riktlinjer	45
Utgångspunkter	45
Kunskaper, färdigheter och inläring	47
Attityder, normer och värderingar	47
Personlighetsutveckling	48
Grunddel och fördjupningsdel	48
Elevinflytande	49
Introduktion, stödundervisning m.m.	49
Studie- och yrkesvägledning	50
Betygsättning	51
Utvärdering	51
Särvux	52
Inledning	52
Utbildningen i särvux	52
Riktlinjer	53
Statens skolor för vuxna (SSV)	55
Inledning	55
Utbildningen vid SSV	55
Riktlinjer	55
Förordning om program mål för grundläggande vuxenut-	
bildning	56
Program mål för grundläggande vuxenutbildning	57

1992-02-27

Dnr 1799/91
(delvis)

Statens skolverk

106 20 STOCKHOLM

**Förordning
om ändring i beslutet den 14 maj 1970 om läroplan för
gymnasieskolan**

Regeringen föreskriver i fråga om beslutet den 14 maj 1970 om läroplan för gymnasieskolan att avsnittet mål och riktlinjer skall ha den lydelse som framgår av bilagan.

Denna förordning skall kungöras i Statens skolverks författningssamling (SKOLFS).

Förordningen träder i kraft två veckor efter den dag då förordningen enligt uppgift på den utkom från trycket i SKOLFS och tillämpas i fråga om utbildning som äger rum från och med läsåret 1992/93.

På regeringens vägnar

Beatrice Ask
BEATRICE ASK

Sonja Hjorth
Sonja Hjorth
(Utbildningsdepartementet)

---

1 Prop. 1990/91:85, Uöb 16, rakt. 356

Läroplan för gymnasieskolan, Lgy 70

Mål och riktlinjer

Förord

Dessa *Mål och riktlinjer* är en revidering av 1970 års läroplan för gymnasieskolan (Lgy 70). Revideringen görs främst med anledning av de beslut som riksdagen har fattat om en ny ansvarsfördelning för skolan. De reviderade målen och riktlinjerna gäller för all utbildning i gymnasieskolan oavsett om den anordnas i form av den reformerade gymnasieskolan, som inlöses under perioden den 1 juli 1992 - den 1 juli 1995, eller i form av de linjer och specialkurser som successivt utvecklas under samma tidsperiod.

Enligt regeringens direktiv till Läroplanskommittén skall kommittén i september 1992 lägga fram förslag till bl.a. en ny läroplan för gymnasieskolan och komvux. Kommittén skall därvid bl.a. utgå från riksdagens beslut (prop. 1990/91:85, UbU 16, rskr. 356) om reformeringen av gymnasial utbildning. Efter remissbehandling, proposition och riksdagsbeslut kan en ny läroplan tillämpas tidigast fr.o.m. läsåret 1993/94. Den här föreliggande revideringen av Lgy 70 gäller således under en övergångstid.

För den reformerade gymnasieskolan gäller de *programmål*, som framgår av förordning den 27 februari 1992 om program mål för gymnasieskolans nationella program.

Skollagen har ändrats. Den gäller all utbildning i gymnasieskolan. En ny *gymnasieförordning* skall tillämpas på den reformerade gymnasiala utbildning som äger rum efter den 1 juli 1992. Av övergångsbestämmelserna framgår i vilka delar förordningen gäller för linjer och specialkurser.

För den reformerade gymnasieskolan gäller den *timplan* som redovisas som bilaga 2 till skollagen. *Kursplaner* för den reformerade gymnasieskolan beslutas av regeringen i fråga om kärnämnen och i övrigt av Statens skolverk. För linjer och specialkurser gäller fortfarande de tim- och kursplaner som beslutats för dessa av regeringen och Skolöverstyrelsen.

Mål

Målen för gymnasieskolan är

- att med den obligatoriska skolan som grund fördjupa och utveckla elevernas kunskaper och färdigheter som en förberedelse för yrkesverksamhet och fortsatta studier
- att inom ramen för en vald utbildningsväg ge alla ungdomar möjlighet till en allsidig utveckling
- att hos eleverna grundlägga demokratiska värderingar, respekt för alla människors egenvärde, solidaritet med utsatta grupper samt insikt i de globala överlevnadsfrågorna.

Riktlinjer

Utgångspunkter

Organisationen

En huvudprincip är att elevernas studieval skall styra vilka utbildningsvägar som erbjuds av kommunen. Styrelsen för utbildningen är skyldig att skaffa sig en uppfattning om ungdomarnas önskemål i så god tid att man i kommunen eller inom samverkansområdet så långt möjligt kan erbjuda platser på olika utbildningsvägar.

Inom de ramar, som styrelsen för utbildningen ger, ansvarar rektor för att organisationen ger förutsättningar för en varierad och mångsidig studiemiljö. Elevernas olika förutsättningar, önskemål och intressen skall i görligaste mån mötas.

Utbildningen skall organiseras så att återvändsgränder i studiegången undviks. Eleverna skall kunna ändra studieinriktning och göra successiva val. Gymnasieskolan skall hos eleverna lägga grunden för en återkommande utbildning senare i livet.

Undervisningen

Undervisningen i gymnasieskolan bygger på de kunskaper grundskolan har gett.

Gymnasieskolan skall vara en skola för alla ungdomar. Var och en skall kunna finna sin plats och få möta respekt för sin person och sina prestationer. Hänsyn skall tas till varje elevs särskilda förutsättningar och behov. Särskild uppmärksamhet skall ägnas åt elever som av olika skäl har behov av stöd, exempelvis handikappade elever. Detta är ett gemensamt ansvar för alla som arbetar i skolan.

Undervisningen i gymnasieskolan skall präglas av opartiskhet, saklighet och allsidighet. Detta innebär bl.a. att innebörden i mångtydiga begrepp skall klargöras och att valet av innehåll skall vara sådant att centrala problem lyfts fram. Skilda uppfattningar liksom problem och svårigheter skall öppet redovisas och bearbetas.

Värderingar kan och skall inte undvikas. Bl.a. samhällsfrågor är aldrig värderingsfria. Det skall alltid klart framgå vem som står för värderingarna. Läraren skall i sakfrågor liksom i värderings- och normfrågor ansvara för att argument för olika ståndpunkter kommer fram. Eleven skall alltid få möjlighet att självständigt pröva en värdering.

Lärarna skall vara öppna för att skilda åsikter och värderingar framförs. De skall hävda demokratins grundidéer och klart ta avstånd från allt som strider mot dessa.

Arbetet i gymnasieskolan skall inriktas på att utveckla elevernas självständighet, kritiska sinne och förmåga att ta initiativ och ansvar. Läraren skall planera undervisningen på ett sådant sätt att eleverna successivt får allt fler och större självständiga uppgifter, får träning i att överblicka större kunskapsfält och får ta ökat ansvar för sitt eget lärande. Samtidigt skall elevernas förmåga till samarbete och samverkan med andra utvecklas.

Kunskaper, färdigheter och inläring

Eleverna kommer till gymnasieskolan med olika bakgrund, erfarenheter och inlärningsförmåga. Läraren skall i sin undervisning som en utgångspunkt ha den enskilda elevens förutsättningar. Elevernas erfarenheter, föreställningar och tänkande liksom deras nyfikenhet och lust till lärande utgör viktiga grunder som en fortsatt utveckling hos eleven måste bygga vidare på.

De olika slag av kunskaper och färdigheter som ungdomar tillägnar sig i gymnasieskolan skall utgöra en bas för såväl insatser i ett starkt föränderligt yrkesliv som för vidare studier. Detta ställer krav på att varje enskild elev i sin gymnasieutbildning får en solid grund för fortsatt lärande.

Förändringarna i samhället ställer också nya krav på förmågan att använda olika kunskapskällor i ett tekniskt avancerat samhälle och på att över huvud taget öka förmågan att lära nytt. Det är därför också viktigt att läraren i olika moment i undervisningen utgår från förändringsprocesser och utvecklingsperspektiv och inte enbart från det som kan förefalla för alltid givet och stabilt.

Läraren och eleverna skall tillsammans välja stoff och konkretisera hur målen för undervisningen skall nås. De skall också tillsammans utvärdera undervisningen.

För att faktainläring skall bli meningsfull i ett längre perspektiv krävs att eleverna utvecklar en vidare förståelse av grundläggande sammanhang och övas till ett kritiskt analyserande förhållningssätt. Eleverna skall vidare få uppöva sin förmåga att lösa problem och att värdera information, liksom att söka använda sina vunna kunskaper. Förmågan att arbeta självständigt och att samarbeta med andra skall kontinuerligt utvecklas i undervisningen.

Läraren skall diskutera kunskapsbegreppet och olika syn på kunskap med eleverna. Även frågan om bedömning av kunskap inom och utom skolan skall tas upp till gemensam diskussion. Härigenom kan eleven successivt få större möjlighet att värdera sin egen kunskapsutveckling och också få en ökad tilltro till sin egen förmåga.

Vissa kunskapsområden skall behandlas inte endast i ett utan i flera ämnen. Väsentliga områden är vår gemensamma miljö liksom internationella förhållanden. Sådana områden kräver belysning från flera perspektiv och en samplanering över ämnesgränserna. Kunskap om medierna är ett annat exempel. Alla ämnen kan i olika grad bidra till en historisk förståelse av vår tid och till att ge eleverna ett framtidsperspektiv.

Inom ramen för gymnasieutbildningen skall eleverna också få kunskaper inom sådana områden som sex- och samlevnadsfrågor, ANT - (alkohol, narkotika och tobak) och trafikfrågor samt bok- och bibliotekskunskap. Eleverna skall få övning och handledning i studieteknik.

Personlig utveckling

Utbildningen i gymnasieskolan skall främja elevernas allsidiga utveckling och bidra till deras personliga mognande till fria och självständiga individer och samhällsmedlemmar.

I gymnasieskolan skall eleverna få stöd inte bara för sin intellektuella och kognitiva växt, utan också för utveckling av sina estetiska sidor samt för kreativitet och olika former av eget skapande. Utbildningens personlighetsutvecklande och kunskapsutvecklande uppgifter skall inte ses som åtskilda utan som kompletterande.

Eleverna skall ges tillfälle att öva sina språkliga färdigheter så att de successivt får en säkerhet i att formulera sig, att kommunicera med andra och att uttrycka personliga uppfattningar i skilda frågor.

Om utbildningen får utveckla olika sidor och förmågor hos eleverna, grundläggs en trygg identitetsutveckling och en själv-tillit som i sin tur utgör en viktig förutsättning för en fungerande samverkan med andra och inlevelse i andra människors situation.

Normer och värderingar

Ungdomarna i gymnasieskolan representerar olika erfarenheter, attityder, normer och värderingar som är grundade i hem, skola och kamratkrets. Därför uppstår det lätt konflikter mellan skolans krav och normer och elevernas sinsemellan skilda uppfattningar. Dessa konflikter kan vara en utgångspunkt för de samtal om normer och värderingar som skall vara ett naturligt inslag i skolans vardagsarbete. Sådana samtal tillsammans med undervisningen i övrigt skall hos eleverna främja ett medvetet personligt ställningstagande i etiska och moraliska frågor.

Etiska ställningstaganden krävs på alltfler områden i samhället. Den snabba utvecklingen på arbetsmarknaden och inom tekniken, den ökande internationaliseringen och miljöfrågornas betydelse för framtid och överlevnad ställer krav på att frågor om etik och moral behandlas inom många olika ämnen.

Läraren skall också uppmuntra elevernas intresse för de stora och gemensamma grundfrågor som gäller livsåskådning och samhällsuppfattning. Eleverna skall stimuleras till aktivitet och

engagemang i samhälleligt och ideellt arbete också utanför skolan och till personliga ställningstaganden i livsåskådnings- och samhällsfrågor.

Läraren skall i undervisningen ta upp demokratins grundläggande principer om tolerans, samverkan och likaberättigande mellan människor och konsekvenserna av dessa principer för det personliga handlandet. En strävan för alla som arbetar i skolan skall vara att hos eleverna väcka respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed rätten till personlig integritet. Jämställdhet mellan kvinnor och män är en grundläggande princip som skall genomsyra verksamheten i gymnasieskolan.

Ett alltmer mångkulturellt samhälle kräver att skolan bidrar till samhörighet, solidaritet och medansvar utöver gränserna för den närmaste gruppen. En förutsättning för detta är att dagens ungdomar får kunskap om och känsla för sitt eget kulturarv tillsammans med ökad kunskap om och förståelse för människors liv och villkor i andra länder och kulturer. Det är viktigt att läraren tar upp dessa perspektiv i undervisningen och ger eleverna tillfälle till reflektion och diskussion. En strävan skall vara att eleverna får ett personligt engagemang för dessa frågor och en känsla av internationellt medansvar.

Elevernas ansvar och inflytande

En viktig drivkraft för en fortgående utveckling av utbildningen är elevernas egen vilja att ta ansvar och förändra. Genom val av utbildningsväg och kurser och genom inslag av mer självständigt arbete påverkar eleven inriktningen av sin utbildning. Möjligheterna till påverkan får dock inte stanna vid detta. Eleverna skall ha inflytande över såväl undervisningens uppläggning som innehåll. Gymnasieskolan skall utgöra en miljö där demokratiska arbetsformer lärs och praktiseras. All personal har ett gemensamt ansvar för detta.

Rektor skall inom sitt ansvarsområde se till att eleverna får ett reellt inflytande över hur verksamheten i stort organiseras och utformas. Eleverna skall få medverka i att ta fram och fastställa de allmänna regler som lokalt beslutas för verksamheten.

Läraren skall planera undervisningen tillsammans med eleverna. Detta innebär bl.a. att eleverna skall medverka i val av undervisningsformer och arbetsmetoder, frågor om val av innehåll i undervisningen, läromedel samt formerna för utvärdering. Det är en uppgift för läraren att successivt vänja eleverna vid att ta ansvar, inte bara för sina egna studier utan också för gruppen. Härigenom underlättas en samverkan mellan lärare och elever kring en fortsatt planering av undervisningen.

Samverkan

Gymnasieskolans uppgift förutsätter ett fungerande samarbete såväl mellan personalen inom skolan som mellan skolan, hemmen och det omgivande samhället. Styrelsen för utbildningen har tillsammans med rektor det övergripande ansvaret för denna samverkan.

En god omvårdnad om eleverna utgör underlaget för all skolans verksamhet. Skolans elevvårdande uppgifter kan endast fullgöras genom samverkan med eleverna och mellan alla dem som har erfarenhet av och ansvar för eleverna. Ett huvudansvar måste dock vila på klassföreståndare eller motsvarande, skolledning och styrelsen för utbildningen.

Rektor ansvarar för att föräldrarna får en god fortlöpande information om skolans utbildningsvägar, arbetsformer och regler samt om de möjligheter som står eleverna till buds efter att de genomgått utbildningen. Föräldrarnas intresse för skolans verksamhet skall stimuleras.

Rektor och lärare svarar gemensamt för att utveckla ett nära samarbete med de arbetsplatser som används vid olika slag av praktik och arbetsplatsförlagd undervisning.

En strävan skall vara att genom samarbete med ortens föreningsliv, kulturliv och näringsliv m.m. berika skolans verksamhet och samtidigt göra gymnasieskolan till en levande del av lokalsamhället.

Studie- och yrkesorientering (syo)

I samband med introduktionen till gymnasieutbildningen och inför de successiva valen skall eleverna få orientering om olika alternativ och deras konsekvenser.

Väl underbyggda studie- och yrkesval förutsätter självkännedom, viljeinriktning och kunskaper om utbildningsmöjligheter, arbetsliv och arbetsmarknad. Detta kräver ett väl fungerande samarbete mellan gymnasieskolans olika personalgrupper. Rektor ansvarar för att ett sådant samarbete utvecklas.

Läraren skall ta upp frågor om studier och arbetsliv med eleverna, enskilt eller i grupp. Eleverna skall fortlöpande få tillfälle att öka sina kunskaper om yrke, arbetsliv och arbetsmarknad, såväl i undervisningen i klassrummet som genom arbetsplatsförlagd undervisning, praktik och studiebesök. I dessa sammanhang skall också eleverna tränas i att fatta beslut som rör deras framtid.

Den konkreta samordningen av syo-insatserna vid skolan bör ligga på syofunktionären eller motsvarande, som också svarar för den fördjupade vägledningen för enskilda elever. Stor vikt skall läggas vid att stödja de elever som av olika skäl har svårigheter med skolgången eller avbryter studierna i gymnasieskolan.

Den samlade studie- och yrkesorienteringen skall bidra till att motverka en social och könsmässig snedrekrytering till yrkeslivet och fortsatt utbildning.

Bedömning och betygsättning

I linje med att eleverna får ta allt större ansvar för sitt eget lärande skall de också få träna sig att bedöma sina kunskaper och färdigheter i förhållande till kursens mål och sina egna förutsättningar. Läraren bör aktivt stödja eleverna i att utveckla förmågan till självbedömning.

Läraren skall utifrån varierande redovisningsformer fortlöpande bedöma elevernas utveckling, arbetsresultat och prestationer. Denna bedömning skall göras bl.a.

- för att kunna stödja och hjälpa eleverna
- som ett led i utvärdering av den egna undervisningen
- för att få underlag för betygsättning.

Läraren skall redovisa för eleverna och tillsammans med dem diskutera på vilka grunder betygsättningen sker.

Betyget uttrycker i vad mån den enskilda eleven uppnått de kunskaper och färdigheter som undervisningen avser att ge. I yrkesämnen förutsätter betygsättningen att läraren ägnar stor uppmärksamhet åt kravet på godtagbart yrkeskunnande.

Underlaget för betygsättning får inte avse endast en del av studiemålen i ämnet. Elevernas förmåga att memorera och reproducera detaljkunskaper får inte dominera vid betygsättningen. Det är väsentligt att ta hänsyn till i vad mån eleverna kan tänka självständigt, överblicka sammanhang och kritiskt bedöma utsagor samt använda kunskaper och färdigheter för att lösa nya problem.

Utvärdering

Det lokala ansvaret för skolan ställer krav på utvärdering av verksamheten. Rektor är ansvarig för att verksamheten som helhet utvärderas och läraren för utvärdering av undervisningen. Utgångspunkten är de mål som lagts fast i centrala och lokala styrdokument. Eleverna och all personal skall medverka i utvärderingen.

Statens skolverk

106 20 STOCKHOLM

**Förordning
om program mål för gymnasieskolans nationella
program**

Regeringen föreskriver att för gymnasieskolans nationella program skall gälla de program mål som anges i bilaga till denna förordning.

Denna förordning skall kungöras i Statens skolverks författningssamling (SKOLFS).

Förordningen träder i kraft två veckor efter den dag då förordningen enligt uppgift på den utkom från trycket i SKOLFS och tillämpas i fråga om utbildning som äger rum från och med läsåret 1992/93.

På regeringens vägnar

Beatrice Ask
BEATRICE ASK

Sonja Hjorth

Sonja Hjorth
(Utbildningsdepartementet)

Programmål

Gemensamma mål för alla nationella program

Utbildningen skall ge eleverna den bas av kunskaper, färdigheter och erfarenheter som behövs både för att kunna fungera i ett föränderligt arbets- och samhällsliv och för att kunna studera vidare på högskolenivå.

Utbildningen skall ge eleverna kunskaper om demokratins grundläggande värderingar och beredskap att verka i enlighet med dessa. Kunskaper om kulturer från olika tider och olika delar av världen skall bidra till självkänedom och förståelse för andra människor och deras livsvillkor. Eleverna skall få möjlighet till kulturella upplevelser och estetiskt skapande verksamhet. Utbildningen skall dessutom ge eleverna kunskaper om livsmiljön i ett lokalt och globalt perspektiv, så att de kan ta ansvar för sin livsstil och sin miljö.

I utbildningen skall de föreskrifter och internationella överenskommelser beaktas som gäller för respektive verksamhetsområde.

Efter fullföljd utbildning på nationellt program skall eleverna

- kunna benämna, strukturera, bearbeta och värdera kunskap samt ha fördjupat sin förståelse av omvärlden,
- kunna uttrycka sig i tal och skrift så väl, att deras språk fungerar i samhälls-, yrkes- och vardagsliv och för fortsatta studier,
- kunna söka sig till saklitteratur, skönlitteratur och övrigt kulturutbud som källa till kunskap, självinsikt och glädje,
- kunna använda engelska på ett funktionellt sätt i yrkes- och vardagsliv och för fortsatta studier,
- ha förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv,
- ha förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor,
- kunna observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån ett ekonomiskt och ekologiskt perspektiv,

- kunna formulera och analysera matematiska problem av betydelse för yrkes- och vardagsliv,
- kunna använda datorer för tillämpningar inom i första hand vald studieinriktning,
- ha kunskaper om olika sätt att vårda sin hälsa,
- kunna hämta stimulans ur estetiskt skapande och kulturella upplevelser,
- ha kunskaper om vad som kännetecknar en god arbetsmiljö och kunna planera och inrikta sina arbetsinsatser på ett sätt som är säkert från skydds- och miljösynpunkt så att arbetsskador förebyggs,
- vara medvetna om att alla yrkesområden förändras i takt med teknisk utveckling, förändringar i samhälls- och yrkesliv och ökad internationell samverkan. Eleverna skall därmed förstå behovet av personlig utveckling i yrket.

I det följande redovisas de programspecifika målen för utbildningen.

Utbildningen skall ge eleverna möjlighet att så tidigt som möjligt identifiera sig med den verksamhetsinriktning de väljer. Eleverna har således möjlighet att välja gren och kurser efter eget intresse. Lokala grenar och kurser kan förekomma. Eleverna kan även välja kurser från andra program.

Barn- och fritidsprogrammet

Utbildningen inom Barn- och fritidsprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom verksamheter med barn och ungdom och inom fritidssektorn.

Inom det sammanhållna programmet skall eleverna få möjlighet till specialiseringar i form av valbara kurser.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- förstå förutsättningarna för olika verksamheter inom omsorgs- och fritidsverksamhet och genom praktiska erfarenheter ha fått insikter om värdet av olika fritidsaktiviteter,
- förstå hur olika pedagogiska förhållningssätt påverkar verksamhetens form och innehåll,

- kunna utveckla ett pedagogiskt ledarskap utifrån insikter om hur man bemöter människor och inspirerar dem att aktivera sig,
- kunna stimulera till, delta i och organisera olika former av omsorgs- och fritidsverksamhet,
- kunna beskriva människors utveckling och förstå samspelet mellan människan och hennes omvärld samt utnyttja dessa insikter vid organisations- och verksamhetsutveckling,
- kunna utveckla verksamhetsformerna även för människor med särskilt behov av stöd,
- kunna tillsammans med andra planera, leda, utveckla och utvärdera verksamhet utifrån ett pedagogiskt synsätt,
- kunna i sitt arbete anlägga ett hälsopedagogiskt synsätt utifrån individuella, sociala, kulturella och ekologiska aspekter,
- kunna arbeta med problem- och konfliktlösningar,
- kunna diskutera problem inom omsorgs- och fritidsverksamhet och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.

Byggprogrammet

Utbildningen inom Byggprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom områdena bygg- och anläggning, byggnadsplåt och måleri. De skall få möjlighet till specialisering inom något av dessa eller närliggande områden.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- ha kunskap om grundläggande naturvetenskapliga teorier av betydelse för yrkesområdet,
- förstå betydelsen av produktionstekniska faktorer,
- kunna utföra beräkningar och välja rätt material till ett bestämt användningsområde,
- kunna använda verktyg och maskiner med tillhörande utrustning för att utföra arbetet och kontrollera kvaliteten,
- kunna ta fram, tolka och använda uppgifter från ritningar, instruktioner, förteckningar och bestämmelser,

- kunna arbeta självständigt och i arbetslag på ett välorganiserat sätt,
  - kunna utföra arbetet med kvalitet och ansvarskänsla och med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,
  - kunna utveckla arbetet och använda sina kunskaper i nya situationer,
  - förstå grundläggande ekonomiska principer och begrepp i företagets ekonomi,
  - ha insikt i byggandets och anläggningsverksamhetens kulturhistoriska värde och samhällsekonomiska betydelse,
  - kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.
- Byggprogrammet har följande nationella grenar:
- Byggnadsplåt
  - Hus och anläggning
  - Måleri

Elprogrammet

Utbildningen inom Elprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom det eltekniska området.

Eleverna skall få en grundläggande utbildning inom områdena installation, automation och elektronik och möjlighet till specialisering inom något av dessa eller närliggande områden.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- ha kunskap om grundläggande naturvetenskapliga teorier av betydelse för det eltekniska området,
- kunna utföra beräkningar och välja rätt material till ett bestämt användningsområde,
- kunna utföra installationer, idriftsättning och felsökning av eltekniska system med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,
- kunna utföra service och underhållsarbeten av system och utrustningar inom valt yrkesområde,
- kunna hämta, tolka och använda uppgifter från scheman,

ritningsunderlag, instruktioner och manualer samt dokumentera egna arbeten,

- kunna använda mätutrustningar, tolka mätresultat, bedöma och åtgärda eventuella fel,

- kunna välja, använda och vårda verktyg, material samt el-, styr- och elektronikutrustning enligt gällande föreskrifter inom valt yrkesområde,

- förstå grundläggande ekonomiska principer och begrepp i företagens ekonomi,

- kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.

Elprogrammet har följande nationella grenar:

Automation

Elektronik

Installation

Energiprogrammet

Utbildningen inom Energiprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom energiförsörjning i dagens och framtidens system, innefattande installation, drift och underhåll av energisystem i byggnader och anläggningar.

Eleverna skall få en grundläggande utbildning inom områdena energi, fartygsteknik och VVS och få möjlighet till specialisering inom något av dessa eller närliggande områden.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- förstå uppbyggnad och funktion av processer och system inom energiområdet samt bakomliggande grundläggande naturvetenskapliga teorier och samband,

- kunna utföra beräkningar för att öka förståelsen för en effektiv energianvändning,

- kunna hämta, tolka och använda uppgifter ur ritningar, manualer och annan teknisk dokumentation,

- kunna utföra installationer, idriftsättning och felsökning, drift- och underhållsarbeten med tyngdpunkt på valt yrkesområde,

- kunna med utgångspunkt från olika mätindikationer utföra tillståndskontroll i tekniska system och förstå innebörden av datakvalitet och mätnoggrannhet samt kunna inse begränsningar hos mät- och analysutrustning,

- kunna självständigt och i arbetslag utföra arbete inom energitekniska anläggningar och därvid beakta ekonomiska och säkerhetsmässiga förutsättningar och ha insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,

- förstå grundläggande ekonomiska principer och begrepp i företagens ekonomi,

- ha kunskaper om energiförsörjning och energiomvandlingar i ett samhällsperspektiv och därmed insikter i fråga om resurshushållning och miljö,

- kunna diskutera problem inom energiområdet samt föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.

Energiprogrammet har följande nationella grenar:

Energi

Fartygsteknik

VVS

Estetiska programmet

Utbildningen inom Estetiska programmet skall ge eleverna vana att möta, uppleva och analysera uttryck inom olika konstarter. De skall få möjlighet att allsidigt utveckla sin förmåga till skapande, inlevelse och uttryck.

Eleverna skall få en orienterande utbildning inom dans och teater, konst och formgivning samt musik och få möjlighet till grundläggande utbildning och specialisering inom ett grenområde.

Utbildningen inom programmet ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan, såväl inom som utom det estetiska området.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- ha inblick i, förståelse för och erfarenhet av flera olika konstnärliga uttrycksformer samt ha erfarenhet av gränsöverskridande samarbete inom dans och teater, konst och formgivning samt musik,

- ha utvecklat vetgirighet, fantasi, kreativitet, engagemang, personligt initiativ och kritiskt tänkande samt förmåga att omsätta teori i praktisk verksamhet,
- känna till samtida nationella och internationella strömningar och konstuttryck med betoning på deras eget verksamhetsområde,
- ha kunskaper om historiska och kulturella förhållanden i Sverige och andra länder,
- ha ett historiskt perspektiv på de estetiska idéernas, konstarnas och konstutövarnas villkor och betydelse i samhället, såväl i Sverige som i andra länder,
- ha fördjupade kunskaper och färdigheter inom en inriktning:

dans och teater: kunskaper om och praktiska färdigheter inom olika sceniska verksamheter från idé till iscensättning; kunna utveckla samspel och laganda och vara medvetna om publikens och samtidens betydelse för teaterarbetet; fördjupade kunskaper inom dans eller teater,

konst och formgivning: kunskaper och färdigheter i konst och formgivning inklusive fördjupade kunskaper och färdigheter inom något eller några specialiseringar (medier, material etc),

musik: ha sådana personliga instrumentala, sångliga och övriga musikaliska färdigheter att möjligheter finns för eget skapande,

- kunna använda vald konstnärlig uttrycksform för kommunikation och påverkan,
- vara orienterade om principer för ekonomi, produktion, information och marknadsföring inom det estetiska området,
- kunna uttrycka sig ledigt och korrekt på engelska i tal och skrift samt kunna tillgodogöra sig engelskspråkig sakprosa och skönlitteratur, så att de kan använda engelska på ett allsidigt sätt i yrkesliv, vardagsliv och högre studier,
- kunna använda sina kunskaper och färdigheter inom det estetiska området under förändrade förutsättningar för kulturlivet.

Estetiska programmet har följande nationella grenar:
Dans och teater
Konst och formgivning
Musik

Fordonsprogrammet

Utbildningen inom Fordonsprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom motorbranschen och transportsektorn.

Eleverna skall få en grundläggande utbildning inom områdena karosseri, reparation, transport och flygunderhåll och möjlighet till specialisering inom något av dessa eller närliggande områden.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- känna till grundläggande naturvetenskapliga teorier inom fordonsområdet,

- kunna tillämpa grundläggande tekniker och arbetsmetoder inom valt yrkesområde,

- kunna utföra beräkningar inom valt yrkesområde,

- förstå grundläggande ekonomiska principer och begrepp i företagets ekonomi,

- kunna självständigt och i arbetslag utföra arbetsuppgifter inom yrkesområdet med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,

- kunna hämta, tolka och använda uppgifter från ritningar, scheman, arbetsinstruktioner, verkstadshandböcker och manualer på svenska och andra språk, i första hand engelska,

- kunna välja och använda rätt slag av mätinstrument, verktyg, maskiner, hjälpmedel och skyddsutrustning för att utföra arbetet,

- kunna utveckla arbetet och använda sina kunskaper i nya situationer,

- kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, trafiksäkerhet och miljö.

Fordonsprogrammet har följande nationella grenar:
Flygunderhåll
Karosseri
Reparation
Transport

Handels- och administrationsprogrammet

Utbildningen inom Handels- och administrationsprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven för kommersiella och administrativa arbetsuppgifter inom näringsliv och förvaltning.

Inom det sammanhållna programmet skall eleverna få möjlighet till specialiseringar i form av valbara kurser.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- förstå ekonomiska sammanhang och kunna tillämpa ekonomiska principer och begrepp inom yrkesområdet,
- ha kunskap om företagandets grundläggande villkor och inse betydelsen av en affärsidé,
- känna till verksamhet, organisation och funktioner inom företag och förvaltningar av olika slag,
- kunna utföra arbetsuppgifter inom yrkesområdet självständigt och i arbetslag,
- kunna agera på ett serviceinriktat sätt och förstå betydelsen av god yrkesetik,
- förstå och kunna utföra administrativa och kommersiella arbetsuppgifter inom företag och förvaltningar med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,
- vara väl förtrogna med textbehandling och andra dator-tillämpningar inom verksamhetsområdet,
- kunna söka, bearbeta och ge information med hjälp av olika medier,
- kunna diskutera problem inom verksamhetsområdet och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.

Hotell- och restaurangprogrammet

Utbildningen inom Hotell- och restaurangprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom områdena hotell, restaurang och storhushåll. De skall få möjlighet till specialisering inom något av dessa eller närliggande områden.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- kunna utföra beräkningar inom hotell- och restaurangområdet samt tillämpa rutiner för kassatjänst, upphandling och inköp,

- kunna orientera sig i företagsekonomi, marknadsföring och lagstiftning inom hotell- och restaurangområdet,

- kunna tillämpa olika metoder för produktion, tjänster och service under god samverkan mellan arbetsplatsens olika avdelningar,

- kunna arbeta självständigt och i arbetslag enligt olika organisationsmodeller och utföra arbetet på ett välorganiserat sätt och med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,

- kunna utföra arbetet på ett ekonomiskt, serviceinriktat, kreativt och flexibelt sätt,

- kunna informera om produkter och tjänster samt på ett marknadsinriktat sätt sälja dem,

- kunna hantera maskiner och övrig utrustning i samband med produktion och service samt därvid tillämpa olika arbetsmetoder, så att god produktkvalitet uppnås,

- kunna tillämpa olika arbetsmetoder för att åstadkomma goda hygieniska förhållanden vid livsmedelshandling och lokavård,

- kunna inhämta, tolka och tillämpa uppgifter ur arbets-scheman, instruktioner och receptur,

- kunna tolka och tillämpa de föreskrifter som gäller för yrkesområdet,

- kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö,

- förstå hotell- och restaurangområdets kulturhistoriska värde och samhällsekonomiska betydelse.

Hotell- och restaurangprogrammet har följande nationella grenar:

- Hotell
- Restaurang
- Storhushåll

Hantverksprogrammet

Utbildningen inom Hantverksprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven för ett stort antal hantverksyrken.

Eleverna skall tillägna sig verktygs- och maskinkunskap, kunskap om färg- och formlära samt materialkunskap. De skall pröva på hantverk med olika material. De skall välja ett visst hantverk och inom detta fördjupa sina kunskaper och färdigheter.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- kunna utföra ett eller flera slag av hantverk, såväl i nyproduktion som reparation, och därvid använda olika tekniker och material. De skall dessutom ha haft tillfälle att pröva andra hantverkstekniker,
- kunna utföra arbetet med kvalitet och ansvarskänsla och med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,
- känna till olika slags nutida och historiska metoder och material inom hantverksområdet,
- kunna läsa och förstå ritningar, mönster och modeller samt göra nödvändiga mätningar,
- kunna arbeta serviceinriktat,
- kunna tillämpa tekniska, miljömässiga, estetiska, historiska och ekonomiska grunder vid materialhantering och utformning av produkter eller processer,
- kunna ta ansvar för och genomföra en kvalificerad uppgift inom det hantverk eleven valt,
- ha insikt i hantverkets kulturhistoriska värde och samhällsekonomiska betydelse,
- kunna orientera sig i företagsekonomi, marknadsföring och lagstiftning som gäller småföretag,

- kunna diskutera problem inom valt hantverksområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.

Industriprogrammet

Utbildningen inom Industriprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom olika slag av industriell produktion.

Eleverna skall få grundläggande kunskaper i maskinteknik, produktionsteknik, el- och reglerteknik samt service och underhåll. Vidare skall de få möjlighet till specialisering inom en viss industrigren.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- förstå de grundläggande naturvetenskapliga teorier som produktionsmetoderna inom yrkesområdet grundar sig på,
- förstå betydelsen av produktionstekniska faktorer,
- kunna utföra produktionstekniska beräkningar,
- kunna rationellt använda de verktyg, maskiner och utrustningar som är nödvändiga för tillverkning inom valt yrkesområde,
- kunna använda och påverka utrustning för styrning och reglering av tillverkningsprocesser,
- kunna bedöma och utföra kvalitetsmätningar och ta ansvar för att deras eget arbete uppfyller kraven på kvalitet,
- kunna utföra tillståndskontroller och underhållsarbete i maskiner och utrustningar,
- kunna utföra arbetet med kvalitet och ansvarskänsla och med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,
- kunna tolka och använda uppgifter från teknisk dokumentation,
- vara medvetna om produktionstekniska faktorerers inverkan på resursanvändning och produktionsekonomi,
- kunna tillägna sig den kunskap om processen och arbetsorganisationen som behövs för att påverka och delta i produktionsplanering och beredning,

- kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå problemlösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.

Industriprogrammet har följande nationella grenar:

Industri

Process

Textil och konfektion

Trä

Livsmedelsprogrammet

Utbildningen inom Livsmedelsprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven för arbete inom bageri-, konditori-, kött- och charkuteribranscherna samt för arbete inom dagligvaruhandeln vad avser brödhantering och charkuteri.

Eleverna skall få en grundläggande utbildning om olika slags livsmedel, livsmedelshantering och livsmedelshygien och få möjlighet till specialisering antingen inom bageri och konditori eller kött och charkuteri.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- kunna tillämpa grundläggande tillverkningsmetoder och använda verktyg och maskinutrustningar, som är nödvändiga för tillverkningen, samt vara medvetna om betydelsen av att utföra ett kvalitetsmässigt arbete,

- förstå ekonomiska principer vid råvaru- och materialhantering,

- förstå betydelsen av produktionstekniska faktorer och kunna utföra produktionstekniska beräkningar,

- förstå grundläggande ekonomiska principer och begrepp i företagens ekonomi,

- kunna hämta, tolka och använda uppgifter från recept, instruktioner, ritningar och scheman,

- kunna arbeta självständigt och i arbetslag på ett välorganiserat sätt och med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,

- kunna tillämpa metoder och teknik för paketering och märkning av livsmedel och därvid följa gällande bestämmelser,

- kunna utföra arbetet på ett kreativt, flexibelt, serviceinriktat sätt,
  - kunna tillämpa metoder och vidta åtgärder för att åstadkomma goda hygieniska förhållanden vid produktion av livsmedel,
  - ha kunskaper om råvarornas uppbyggnad, egenskaper och användningsområden och kunna tillämpa metoder för livsmedelsanalys och livsmedelskontroll,
  - kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö,
  - ha insikter i livsmedlens och livsmedelshanteringens kulturhistoriska värde och samhällsekonomiska betydelse.
- Livsmedelsprogrammet har följande nationella grenar:
- Bageri och konditori
  - Kött och charkuteri

Medieprogrammet

Utbildningen inom Medieprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom medieområdet.

Eleverna skall få en grundläggande utbildning såväl inom området information och reklam som inom området tryckmedier samt möjlighet till specialisering inom något av dessa eller närliggande områden.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- känna till produktionsprocessens olika led,
- kunna utföra produktionstekniska beräkningar,
- kunna utföra arbetsuppgifter inom medie- och kommunikationsområdet med kvalitet och ansvarskänsla och med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,
- kunna framställa produkter inom medie- och kommunikationsområdet såväl manuellt som med hjälp av datorer och annan modern produktionsutrustning,
- kunna välja medium med hänsyn till målgruppen, budskapets karaktär och de ekonomiska förutsättningarna,

- kunna producera insiktsfulla budskap inom området kommunikation och medier,
- kunna på ett effektivt och kreativt sätt omsätta egna och andras idéer och beskrivningar till rationella produkter inom medie- och kommunikationsområdet,
- kunna välja material, utrustningar och hjälpmedel för tillverkning inom valt yrkesområde,
- kunna utveckla och använda sitt verbala och visuella språk som ett redskap i yrket,
- förstå sambandet mellan de olika leden i produktionsprocessen och kraven på kvalitet i vart och ett av leden,
- förstå och beakta olika uttrycksformer för mediekommunikation samt sambanden mellan dem,
- kunna analysera och kritiskt granska värderingar och attityder som finns i mediernas budskap,
- förstå grundläggande ekonomiska principer och begrepp i företagets ekonomi,
- kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö.

Medieprogrammet har följande nationella grenar:

Information och reklam

Tryckmedier

Naturbruksprogrammet

Utbildningen inom Naturbruksprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar grundläggande yrkeskrav inom naturbruksområdet, inkluderande jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäring, fiske och vattenbruk, djurvård, hästhållning, miljövärd och bioenergi.

Inom det sammanhållna programmet skall eleverna få möjlighet till specialiseringar t ex i form av valbara kurser.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- kunna utföra aktuella arbetsuppgifter inom naturbruksområdets olika näringar och där på ett rationellt sätt kunna använda maskiner och övrig utrustning,

- kunna tolka och tillämpa de föreskrifter som gäller för yrkesområdet,
- kunna tillämpa grunderna för att utveckla produkter, marknader och företag inom naturbruksområdet,
- förstå grundläggande villkor för ekonomi och arbete inom naturbruksnäringarna,
- kunna arbeta självständigt och i arbetslag enligt olika organisationsmodeller och utföra arbetet på ett välorganiserat sätt och med insikt i vad gott yrkesmannaskap kräver,
- kunna arbeta på ett ur skydds- och miljösynpunkt lämpligt och säkert sätt samt tillämpa rätta metoder för att åstadkomma goda hygieniska förhållanden,
- kunna inhämta, tolka och tillämpa uppgifter från instruktioner etc.,
- kunna utveckla arbetet och förstå sambandet mellan biologiska, ekologiska och tekniska processer samt dess tillämpningar,
- kunna diskutera problem inom valt yrkesområde och föreslå lösningar vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö,
- vara medvetna om naturbruksområdets kulturhistoriska värde och samhällsekonomiska betydelse.

Naturvetenskapsprogrammet

Utbildningen inom Naturvetenskapsprogrammet skall ge eleverna kunskaper för att stimulera dem främst till fortsatt utbildning och verksamhet med inriktning mot naturvetenskap, matematik och teknik. Den skall också ge en grund för studier bl.a. i högskolan och verksamhet med annan inriktning där kunskaper från naturvetenskap och dess tillämpningar är av värde.

Utbildningen skall ge kunskaper om den inverkan som naturförhållanden har på människans livsmiljö samt om hur samhällsutveckling, ekonomi, teknisk utveckling och resurshushållning växelverkar. Den skall vidare ge eleverna kunskap om överlevnadsfrågorna, så att de blir medvetna om att det är möjligt att ändra på rådande förhållanden genom att tillämpa kunskaper i naturvetenskap och genom att hävda de demokratiska och humanistiska värdena i samhällsbyggandet.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- kunna beskriva naturvetenskapliga fenomen och samband och förklara dem med hjälp av naturvetenskapliga modeller,
- kunna skilja på modell och verklighet och ha tillägnat sig ett modelltänkande, som bygger på insikten om successiv revidering och förfining av modeller,
- ha utvecklat sin förmåga att utnyttja matematiska modeller och inse deras begränsningar,
- ha tillägnat sig experimentella basfärdigheter och förståelse för mätnoggrannhet,
- kunna formulera problem, ställa upp hypoteser, föreslå lösningar, genomföra experiment och tolka resultaten,
- ha kunskaper om växelverkan mellan miljö och livsbetingelser för levande organismer,
- ha kunskaper om människan som biologisk varelse samt förståelse för hennes livsbetingelser och roll i ekosystemet,
- ha strukturerade kunskaper om energiformer och energiomvandlingar och därmed insikt i resurs- och miljöfrågor,
- förstå väsentliga företeelser inom samhällslivet,
- ha kunskaper om historiska och kulturella förhållanden i Sverige och andra länder,
- ha kunskaper om svenska språket och litteraturen samt kunna uttrycka sig klart i tal och skrift i argumenterande och utredande sammanhang,
- kunna uttrycka sig ledigt och korrekt på engelska i tal och skrift samt kunna tillgodogöra sig engelskspråkig sakprosa och skönlitteratur, så att de kan använda engelska på ett allsidigt sätt i yrkesliv, vardagsliv och högre studier,
- kunna använda ytterligare minst ett främmande språk på ett funktionellt sätt i yrkesliv, vardagsliv och fortsatta studier,
- ha sådana kunskaper och insikter i naturvetenskap och teknik som ger beredskap att förstå och sätta sig in i nya frågeställningar rörande samhället och individen.

Naturvetenskapsprogrammet har följande nationella grenar:

Naturvetenskaplig

Teknisk

Efter *tekniska grenen* skall eleverna även:

- ha tillägnat sig tekniska baskunskaper och grunden för ingenjörsmässigt tänkande och arbetsätt.

Omvårdnadsprogrammet

Utbildningen inom Omvårdnadsprogrammet skall ge eleverna den kompetens som motsvarar de grundläggande yrkeskraven inom hälso- och sjukvård (somatisk vård och psykiatrisk vård), social omsorg och tandvård.

Inom det sammanhållna programmet skall eleverna få möjlighet till specialiseringar t.ex. i form av valbara kurser och för utbildning av tandsköterskor i form av en särskild gren.

Utbildningen ger en grund för fortsatta studier, bl.a. i högskolan.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- kunna ge service, vård och omsorg utifrån en helhetssyn, där förhållningssättet är att frigöra och utveckla de hjälpbehövandes egna resurser med respekt för deras självbestämmande och integritet,

- kunna ge omvårdnad, som tillgodoser människors grundläggande och individuella behov samt tillvaratar individens egna resurser för att bevara eller återvinna hälsa,

- kunna stödja den enskilde vid påbörjad rehabilitering eller habilitering för att uppnå bästa möjliga funktionsförmåga och förutsättningar för ett normalt liv,

- kunna utföra förekommande arbetsuppgifter inom respektive yrkesområde. De skall vara insatta i arbetets organisation samt kunna kommunicera och samarbeta med andra,

- kunna arbeta utifrån mål och riktlinjer för verksamheten och tillämpa gällande föreskrifter,

- kunna utveckla sitt arbete vad avser kvalitet, ekonomi, säkerhet och miljö,

- förstå hur brister i samspelet mellan individ, grupp och samhälle kan orsaka sociala problem och ohälsa samt vara medvetna om betydelsen av förebyggande arbete,

- kunna diskutera och ta ställning i etik- och livsåskådningsfrågor med anknytning till vård- och omsorgsarbete.

Omvårdnadsprogrammet har följande nationella grenar:

Omvårdnad

Tandsköterskor

Efter *tandsköterskegrenen* skall eleverna även:

- kunna ge tandvård som tillgodoser människors behov

och tar till vara individens egna resurser för att bevara och återvinna god tandhälsa.

Samhällsvetenskapsprogrammet

Utbildningen inom Samhällsvetenskapsprogrammet skall ge eleverna kunskaper för att stimulera dem till fortsatt utbildning vid bl.a. högskola inom främst områdena samhällsvetenskap, språk, ekonomi och humaniora. Utbildningen inom ekonomisk gren ger kunskaper även för yrkesverksamhet i näringsliv och förvaltning.

Utbildningen inom programmet skall ge eleverna förutsättningar att delta i den utveckling och förändring som sker i samhälls- och arbetsliv både i Sverige och internationellt. Utbildningen skall skapa intresse och engagemang för hur vårt samhälle växt fram och ge kunskaper om hur det står i beroende respektive motsättning till tidigare mänskliga erfarenheter.

Utbildningen skall ge kunskaper om den inverkan som naturförhållanden har på människans livsmiljö samt om hur samhällsutveckling, ekonomi, teknisk utveckling och resurshushållning växelverkar. Den skall vidare ge eleverna kunskap om överlevnadsfrågorna, så att de blir medvetna om att det är möjligt att ändra på rådande förhållanden genom att hävda de demokratiska och humanistiska värdena i samhällsbyggandet.

Studier i svenska och flera främmande språk skall leda till en bred kommunikativ kompetens samt ge en god språklig, litterär och kulturell förståelse. Kunskaper om olika livsåskådningar och diskussioner kring existentiella frågor skall medverka till att eleverna kan utveckla en personlig uppfattning samt få förståelse och respekt för andra människors värderingar.

Eleverna skall få en grundläggande samhällsvetenskaplig utbildning och möjlighet till specialisering inom något av områdena samhällsvetenskap, humaniora eller ekonomi.

Efter fullföljd utbildning skall eleverna

- ha insikt i hur såväl materiella villkor som idéer och föreställningar har påverkat utformningen av människors liv och samhällen,

- kunna skilja på modell och verklighet och ha tillägnat sig

ett modelltänkande, som bygger på insikten om successiv revidering och förfining av modeller,

- ha kunskap om kulturarvets betydelse för att förstå förhållanden och företeelser i samhället,
- kunna formulera, analysera och ta ställning till aktuella samhällsproblem,
- förstå väsentliga naturvetenskapliga företeelser och ha erfarenhet av experimentella undersökningsmetoder,
- kunna analysera energi- och miljöfrågor ur ett naturvetenskapligt och samhällsvetenskapligt perspektiv,
- ha kunskaper om svenska språket och litteraturen samt kunna uttrycka sig klart i tal och skrift i argumenterande och utredande sammanhang,
- känna till svensk och utländsk litteratur samt övrigt kulturutbud,
- kunna uttrycka sig ledigt och korrekt på engelska i tal och skrift och kunna tillgodogöra sig engelskspråkig sakprosa och skönlitteratur, så att de kan använda engelska på ett allsidigt sätt i yrkesliv, vardagsliv och högre studier,
- kunna använda ytterligare minst ett främmande språk på ett funktionellt sätt i yrkesliv, vardagsliv och fortsatta studier,
- kunna tillämpa kvantitativa och kvalitativa metoder för att beskriva, analysera och påvisa företeelser och samband,
- kunna ta till sig nya kunskaper och följa den långsiktiga utvecklingen inom samhälls- och arbetsliv.

Samhällsvetenskapsprogrammet har följande nationella grenar:

Ekonomisk

Humanistisk

Samhällsvetenskaplig

Efter *ekonomiska grenen* skall eleverna även:

- ha kunskap om företagandets villkor och inse betydelsen av en affärsidé och om de lagar som reglerar företagets verksamhet,
- förstå ekonomiska sammanhang och förstå och tillämpa ekonomiska principer och begrepp,
- kunna utföra ekonomiska och administrativa arbetsuppgifter inom företag och förvaltning och vara väl förtrogna med textbehandling och andra datortillämpningar inom verksamhetsområdet,

- kunna formulera, analysera och ta ställning till företags-ekonomiska problem,
- ha kunskap om jordytan som gräns och förutsättning för människans verksamhet.

Efter *humanistiska grenen* skall eleverna även:

- ha kommunikativa färdigheter, litterära kunskaper och kulturell förståelse inom ett tredje språk samt motsvarande kunskaper i ett fjärde språk eller språkkunskaper i latin,
- ha fördjupade historiska kunskaper.

Efter *samhällsvetenskapliga grenen* skall eleverna även:

- ha fördjupade kunskaper om mänskliga samhällens utveckling,
- ha kunskap om jordyta, natur- och kulturlandskap för ekonomiska och politiska sammanhang.

1992-02-27

Dnr 1799/91
(delvis)

Statens skolverk

106 20 STOCKHOLM

**Förordning
om ändring i förordningen (Läroplaner 1985:7) om
läroplan för kommunal och statlig utbildning för
vuxna**

Regeringen föreskriver¹ i fråga om förordningen
(Läroplaner 1985:7) om läroplan för kommunal och
statlig utbildning för vuxna²

dels att 4 § skall upphöra att gälla,

dels att rubriken, 1, 2 och 3 §§ samt bilagan
till förordningen³ skall ha följande lydelse,

Förordningen kommer därför att ha följande
lydelse från och med den dag då denna förordning
träder i kraft.

**Förordning om 1982 års läroplan för
vuxenutbildning**

1 § I en läroplan för sådan vuxenutbildning som
avses i 11 och 12 kap. skollagen (1985:1100) och
lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna
skall ingå mål och riktlinjer.

2 § Läroplanen benämns 1982 års läroplan för
vuxenutbildning (Lvux 82).

3 § Mål och riktlinjer skall ha den lydelse som
framgår av bilagan till denna förordning.

Denna förordning skall kungöras i Statens
skolverks författningssamling (SKOLFS).

¹Jfr prop. 1990/91:85, UBU16, rskr. 356

²Förordningen omtryckt Läroplaner 1988:100

³Senaste lydelse av bilagan SKOLFS 1991:53

Förordningen träder i kraft två veckor efter den dag då förordningen enligt uppgift på den utkom från trycket i SKOLFS och tillämpas i fråga om utbildning som äger rum från och med läsåret 1992/93.

På regeringens vägnar

Beatrice Åsk
BEATRICE ÅSK

Barbro Wickberg
Barbro Wickberg
(Utbildningsdepartementet)

Läroplan för vuxenutbildning (Lvux 82)

Mål och riktlinjer

Förord

Kommunal vuxenutbildning (komvux), vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvox) och svenskundervisning för invandrare (sfi) bildar det offentliga skolväsendet för vuxna. Som komplement till komvux finns statens skolor för vuxna (SSV). För sfi gäller en särskild läroplan, läroplan för grundläggande svenskundervisning för vuxna invandrare (Läroplaner 1991:1).

Dessa *Mål och riktlinjer* är en revidering av 1982 års läroplan för kommunal och statlig utbildning för vuxna (Lvux 82). Revideringen görs med anledning av de beslut som riksdagen har fattat om en ny fördelning av ansvaret för skolan och om förändringar av komvux. Fr.o.m. den 1 juli 1992 delas utbildningen inom komvux in i grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

Enligt regeringens direktiv till Läroplanskommittén skall kommittén i september 1992 lägga fram förslag till bl.a. en ny läroplan för gymnasieskolan och komvux. Kommittén skall därvid utgå från riksdagens beslut (prop. 1990/91:85, UbU16, rskr. 356) om reformeringen av gymnasial utbildning. Efter remissbehandling, proposition och riksdagsbeslut kan en ny läroplan tillämpas tidigast fr.o.m. läsåret 1993/94. Den här föreliggande revideringen av Lvux 82 gäller således under en övergångstid.

Förändringar av *skollagen* har utfärdats, vilka gäller för den reformerade kommunala vuxenutbildningen. En *lag om statens skolor för vuxna* har också utfärdats.

För grundläggande vuxenutbildning har regeringen fastställt *programmål* genom förordning den 27 februari 1992.

För grundläggande vuxenutbildning fastställer regeringen *timplaner*. För gymnasial vuxenutbildning gäller som riktvär-

den de timplaner för gymnasieskolans nationella program, som redovisas som bilaga 2 till skollagen. För påbyggnadsutbildningar fastställer Statens skolverk timplaner. För särvox fastställer regeringen timplaner.

Kursplaner fastställs av regeringen i fråga om kärnämnen i grundläggande vuxenutbildning, i gymnasial utbildning och i särvox. I övrigt fastställer Statens skolverk kursplaner. Vartefter som nya kursplaner fastställs för gymnasial utbildning, sker det gemensamt för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning.

Regeringen har nyligen föreslagit vissa förändringar av särvox i prop. 1991/92:94. Regeringen avser att komplettera denna revidering av Lvux 82 beträffande särvox, så snart riksdagen fattat beslut på grundval av propositionen.

Mål och målgrupper

Allmänna mål för vuxenutbildningen

Kommunal vuxenutbildning (komvux), vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvox) och svenskundervisning för invandrare (sfi) bildar det offentliga skolväsendet för vuxna. Andra former av den samhällsstödda vuxenutbildningen är statens skolor för vuxna (SSV), folkhögskolor, studiecirkelverksamhet och arbetsmarknadsutbildning.

Vuxenutbildning syftar till

1. att överbrygga utbildningsklyftorna och därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa,
2. att öka de vuxnas förmåga att förstå, kritiskt granska och medverka i kulturellt, socialt och politiskt liv och därigenom bidra till det demokratiska samhällets utveckling,
3. att utbilda vuxna för varierande arbetsuppgifter, medverka till arbetslivets förändring och bidra till full sysselsättning och därigenom främja utveckling och framsteg i samhället samt
4. att tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidare studie- och utbildningsmöjligheter och att ge dem tillfälle att komplettera ungdomsutbildningen.

Särskilda mål för komvux

Komvux skall medverka till att förverkliga vuxenutbildningens allmänna mål genom att erbjuda vuxna kompetensinriktad utbildning. Det sker genom att komvux

1. anordnar utbildning såväl för kompetens i enstaka ämnen som för fullständig kompetens motsvarande den som ges i grundskolan eller gymnasieskolan,
2. förmedlar kunskaper i det egna yrket eller utbildar för ett nytt yrke genom att anordna utbildning dels motsvarande sådan som ges i gymnasieskolan, dels i form av påbyggnadsutbildning.

Komvux uppgift är att stärka den enskildes ställning i samhället och på arbetsmarknaden i enlighet med dennes egna behov och intressen.

Målgrupper för komvux

Komvux vänder sig till alla vuxna som har behov av kompetensinriktad utbildning på grundskole- och gymnasieskolenivå.

Komvux skall framför allt erbjuda utbildning till dem som tidigare fått minst av utbildningsresurserna i samhället. Information och rekrytering skall därför i första hand inriktas på korttidsutbildade, resurssvaga och socialt utsatta personer.

En annan viktig målgrupp för komvux är vuxna som vill gå ut i arbetslivet och yrkesverksamma personer som har behov av att komplettera sitt yrkeskunnande eller vill förändra sin situation i arbetslivet.

Ytterligare en målgrupp för komvux är människor som behöver komplettera sin tidigare utbildning och skaffa sig behörighet för fortsatta studier.

Särskilda mål för särvux¹

Särvux skall medverka till att förverkliga vuxenutbildningens allmänna mål genom att erbjuda grundläggande och kompetensinriktad utbildning som

1. utifrån varje elevs förutsättningar förmedlar kunskaper och färdigheter som är nödvändiga för den enskilde i samhället och som kan utgöra grund för yrkesutövning,
2. ger såväl kompetens i enstaka ämnen som fullständig kompetens motsvarande den som ges i grundsärskolan.

¹ I prop. 1991/92:94 har regeringen föreslagit att den del av särvux som motsvarar grundsärskolan förändras efter modell av den nya grundläggande vuxenutbildningen i komvux samt att särvux utvidgas till att omfatta yrkesutbildning fr.o.m. den 1 juli 1992.

Målgrupper för särvox

Särvox vänder sig till psykiskt utvecklingsstörda och barndomspsykotiska vuxna som har behov av kompetensinriktad utbildning.

Även vuxna som efter 16 års ålder har fått en hjärnskada med betydande och bestående intellektuell funktionsnedsättning kan ha behov av särvox.

Särvox skall framför allt erbjuda utbildning till dem som tidigare inte har deltagit i motsvarande utbildning eller har fått en ofullständig utbildning.

Särvox är även avsedd för dem som i vuxen ålder har fått nya intressen och behov och därigenom en nyväckt motivation för utbildning.

Särskilda mål för SSV

SSV skall som ett komplement till komvux medverka till att förverkliga vuxenutbildningens allmänna mål genom att i form av distansundervisning erbjuda vuxna kompetensinriktad utbildning av i huvudsak samma slag som den som ges inom komvux. Utbildning som avser att ge grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och räkning förekommer inte vid SSV.

Målgrupper för SSV

SSV vänder sig till vuxna som är behöriga att tas in i komvux men som av något skäl inte lämpligen kan delta i motsvarande utbildning där. Distansundervisning är en studieform som kräver studievana och självdisciplin. Därför bör den främst erbjudas vuxna med viss studievana. Den bör inte erbjudas som ett förstahandsalternativ till korttidsutbildade, resurssvaga och socialt utsatta personer.

Distansundervisning kan vara en lämplig studieform för vissa handikappade vuxna.

Riktlinjer

Utgångspunkter

Organisationen

För att tillmötesgå vuxnas skiftande utbildningsbehov krävs flexibilitet och kombinationsmöjligheter. Utbildningen inom komvux är därför uppbyggd av fristående kurser. Kurser kan delas in i delkurser utifrån lokala och individuella behov. Ämnen med skilda kompetensnivåer i gymnasieskolan kan i komvux läsas i påbyggbara kurser (etapper).

Utbildningen skall planeras individuellt för varje studerande. Eleverna skall själva välja och i en individuell studieplan kombinera de ämnen, kurser eller delkurser de har behov av för fortsatta studier eller för sin yrkesverksamhet. Studier inom t.ex. grundläggande vuxenutbildning och gymnasial vuxenutbildning skall kunna kombineras.

Eleverna skall kunna påbörja utbildningen på den nivå som bestäms av förkunskaperna och avsluta utbildningen efter de studier som svarar mot den enskildes behov. Några vuxna har behov av att läsa ett omfattande studieprogram medan andra endast vill delta i något eller några ämnen/kurser. De skall kunna läsa olika kurser vid olika tillfällen som ett led i en återkommande utbildning.

En anpassning av utbildningens organisation måste även göras till de vuxnas totala livsvillkor för att de skall få reella möjligheter till utbildning. Detta innebär bl.a. att utbildning måste erbjudas på tider och villkor som gör att vuxna kan delta: kvällstid, deltid etc.

Undervisningen

Komvux skall i första hand rekrytera utbildningsmässigt efter-satta grupper, och undervisningens uppläggning, innehåll och arbetsformer skall anpassas till dessa gruppers behov och förutsättningar.

Undervisningen i komvux skall anpassas till de vuxnas behov och intressen. Elevernas olikartade bakgrund och erfarenheter är en tillgång som skall tas till vara. Deras kunskaper skall endast kompletteras i en sådan omfattning att de får en utbildning av samma kvalitet som ungdomsutbildningen. Innehållet behöver däremot inte vara identiskt. Det är alltså inte nödvändigt att vuxna läser samma kursinnehåll som ungdomar och inte heller att alla vuxenstuderande läser alla delar av en kurs i samma omfattning.

Till grund för undervisningen i komvux skall ligga demokratis samhällssyn och människosyn: människan är aktiv och skapande; hon kan och måste ta ansvar och söka kunskap för att i samverkan med andra förstå och förbättra sina egna och sina medmänniskors livsvillkor. Undervisningens innehåll och arbetsformer skall vara så utformade att de befrämjar denna samhälls- och människosyn.

Undervisningen i komvux skall präglas av opartiskhet, saktighet och allsidighet. Detta innebär bl.a. att innebörden i mångtydiga begrepp skall klargöras och att valet av innehåll skall vara sådant att centrala problem lyfts fram. Skilda uppfattningar liksom problem och svårigheter skall öppet redovisas och bearbetas.

Värderingar kan och skall inte undvikas. Bl.a. samhällsfrågor är aldrig värderingsfria. Det skall alltid klart framgå vem som står för värderingarna. Läraren skall i sakfrågor liksom i värderings- och normfrågor ansvara för att argument för olika ståndpunkter kommer fram. Eleven skall alltid få möjlighet att självständigt pröva en värdering.

Övergripande frågor bör belysas ur olika perspektiv och i olika ämnen. Detta gäller också ansvaret för vår gemensamma miljö och våra naturresurser, överlevnadsfrågor, internationella förhållanden, fred, invandring och kultur, det svenska kulturarvet samt förändringar i samhällsliv och arbetsliv.

Vardagskunskaper och vardagsfärdigheter skall spela stor roll i undervisningen, framför allt i den grundläggande vuxenutbildningen.

Många elever läser endast ett ämne eller en kurs. Detta får inte hindra att läraren visar på ämnets/kursens del i en större helhet eller behandlar ämnesövergripande frågor.

Kunskaper, färdigheter och inläring

Undervisningen i komvux bör ta till vara och knyta an till de kunskaper och erfarenheter som eleverna har när de börjar studierna. Den bör ge dem möjlighet att skapa sammanhang i och överblick över de kunskaper de tidigare har skaffat sig och de erfarenheter de gjort i livet och sätta dessa i relation till de nya kunskaper utbildningen ger dem.

Eleverna bör göras medvetna om sina egna föreställningar och aktivt bearbeta dem i undervisningen. De skall få insikt om att inläring ofta består i att ändra och fördjupa uppfattningar om omvärlden och inte bara i att inhämta mer fakta.

För att faktainläring skall bli meningsfull i ett längre perspektiv krävs att eleverna utvecklar en vidare förståelse av grundläggande sammanhang och får träna sig i att använda ett kritiskt analyserande förhållningssätt. De skall vidare få öva sin förmåga att lösa problem och att värdera information, liksom att söka använda sina vunna kunskaper. Förmågan att arbeta självständigt och att samarbeta med andra skall kontinuerligt utvecklas i undervisningen.

Under kursens gång skall elevernas uppfattning om vad kunskap är diskuteras och bearbetas.

Läraren och eleverna bör gemensamt diskutera hur man bedömer kunskaper och färdigheter. Elevernas förmåga att bedöma sina egna kunskaper och färdigheter bör utvecklas, liksom deras tilltro till sin egen förmåga och sitt eget lärande.

Attityder, normer och värderingar

Läraren skall i undervisningen behandla frågor som demokratiens grundläggande principer om tolerans, samverkan och lika-berättigande mellan människor. Att väcka respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed rätten till personlig integritet är en viktig uppgift för undervisningen. Den skall också aktivt verka för jämställdhet mellan kvinnor och män, för solidaritet med efter-satta grupper inom och utom landet och för innefattande av invandrarna i den svenska samhällsgemenskapen.

I komvux möts vuxenstuderande i olika åldrar och med skiftande bakgrund och erfarenheter. Konflikter uppstår lätt i oli-

ka värderingsfrågor. Dessa konflikter kan vara en utgångspunkt för de samtal om normer och värderingar som skall vara ett naturligt inslag i skolans vardagsarbete. Sådana samtal tillsammans med undervisningen i övrigt skall hos eleverna främja ett medvetet personligt ställningstagande i etiska och moraliska frågor.

Lärarna i komvux skall vara öppna för att skilda värderingar och åsikter framförs. De skall hävda demokratins grundidéer och klart ta avstånd från allt som strider mot dessa. Undervisningen skall alltså inte vara neutral eller passiv i fråga om det demokratiska samhällets grundläggande värderingar.

Personlighetsutveckling

En viktig uppgift för undervisningen i komvux är att bidra till elevernas personlighetsutveckling, att stärka deras självkänsla och tilltro till sin förmåga att lära och att medverka till att de utvecklar kreativitet och kritiskt tänkande. Undervisningen skall främja solidaritet och samarbete, vilja och förmåga att ta initiativ och ansvar samt socialt och politiskt engagemang.

Grunddel och fördjupningsdel

För att åstadkomma en anpassning till varje elevs behov och intressen delas alla kurser i komvux upp i en grunddel och en fördjupningsdel. Läraren har ansvar för att en sådan uppdelning sker.

Grunddelen har samma innehåll för alla elever i kursen. Den skall ge de förkunskaper som krävs för att gå vidare till fortsatta studier i ämnet. I fördjupningsdelen väljer varje elev arbetsuppgifter utifrån sina egna behov och intressen och sina planer på fortsatt utbildning.

Följande riktlinjer skall vara till ledning.

- * Lärare och elever skall söka komma överens om den kärna av kunskaper och färdigheter som är nödvändig för alla i dagens samhälle och som behövs för yrkesverksamhet och i arbetslivet samt för fortsatta studier.
- * I alla ämnen skall eleverna ha tillfälle att öva och vidareutveckla grundläggande kommunikationsfärdigheter och andra basfärdigheter som är väsentliga för en allsidig

personlighetsutveckling och för fortsatta studier och yrkesverksamhet.

- * Inom yrkesinriktad utbildning skall kravet på godtagbart yrkeskunnande samt arbetsmiljö- och säkerhetsfrågor vara avgörande för vad som skall tas med i undervisningen.
- * Med tanke på den viktiga roll hemarbetet har för komvuxstudier skall lärare och elever komma överens om vilket stoff som kräver lärarhandledning och vad som kan läsas på egen hand.

Elevinflytande

Eleverna skall ha inflytande över såväl verksamhetens organisation som undervisningens innehåll och uppläggning. Formerna för detta utvecklas lokalt.

Det är rektors ansvar att eleverna får reellt inflytande över hur verksamheten organiseras och utformas och för att de får möjligheter att påverka sin individuella studieplanering utifrån sina behov och förutsättningar.

Läraren har ansvar för att eleverna får möjlighet att aktivt påverka uppläggningsen av arbetet i klassrummet; bl.a. val av innehåll, arbetssätt, arbetsformer och undervisningsmaterial samt former för utvärdering. Lärare och elever skall tillsammans formulera de mål som sätts upp för kursen inom de ramar som läroplan och kursplaner ger.

Läraren har ett särskilt ansvar för att ge eleverna underlag för att kunna medverka i den fortsatta planeringen, exempelvis genom att låta dem pröva och utvärdera olika arbetsformer och arbetssätt. Detta kan ske inom ramen för den introduktionsperiod som inleder varje kurs.

Introduktionsperioden och varje annan period av studierna skall avslutas med en kursvärdering som i sin tur bildar utgångspunkt för planeringen av den fortsatta undervisningen.

Introduktion, stödundervisning m.m.

Alla kurser skall börja med en kortare introduktionsperiod som bör vara planerad och styrd av läraren. Den syftar bl.a. till att eleverna skall lära känna varandra, läraren och ämnet och att de skall kunna ta ett allt större ansvar för sitt eget lärande och

för planeringen i kursen. De skall också få en grundläggande studieteknisk träning.

Undervisningen i komvux skall anpassas efter studieovana och korttidsutbildade vuxnas behov och utformas så att eleverna får möjlighet att fullfölja utbildningen. Detta är ett ansvar för all personal som arbetar i komvux. Det innebär att eleverna

- före studiernas början skall få hjälp att bedöma vilka kurser som motsvarar deras behov och att bedöma sina förkunskaper i relation till detta,
- får introduktion i studierna och i ämnet/kursen och får stöd att formulera mål för sina studier,
- vid behov får studera i mindre grupp,
- erbjuds stödundervisning eller extra handledning vid behov,
- får möjlighet till och stöd för att successivt planera om sina studier efter ändrade behov.

Introduktion till vuxenstudier kan för studieovana vuxna ges i form av särskilda orienteringskurser.

Stödundervisning kan även behövas för elever som av andra skäl, t.ex. sjukdom eller språksvårigheter, har svårt att fullfölja utbildningen.

Studie- och yrkesvägledning

Vuxnas behov av studie- och yrkesvägledning skiljer sig avsevärt från ungdomars. Hela deras livssituation: ekonomi, familjeliv, arbete m.m. påverkas av studierna.

Studie- och yrkesvägledningen i komvux skall utformas så att eleven har möjlighet att överblicka utbildningsmöjligheter fritt från fördomar om traditionella könsrollsmönster, får hjälp att övervinna studiehinder, bedöma sina studieförutsättningar och sätta realistiska mål.

En väl planerad studievägledning före studiernas början samt stödjande och vägledande insatser under utbildningens gång kan bidra till att förhindra felval, studieavbrott och studiemisslyckanden samt förhindra att utbildningen för den vuxne blir onödigt förlängd.

Verksamheten bör särskilt inriktas på att underlätta för korttidsutbildade och studieovana vuxna att påbörja och genomföra studier. Eleverna skall få tillfälle att öka sina kunskaper.

per om yrke, arbetsliv och arbetsmarknad, såväl i undervisningen i klassrummet som genom arbetsplatsförlagd undervisning, praktik och studiebesök.

Studievägledningen i komvux är ett gemensamt ansvar för rektor, syofunktionärer eller motsvarande samt lärare.

Betygsättning

Eleverna bör successivt få ta ett allt större ansvar för studierna och för sitt eget lärande. De skall få träna sig att bedöma sina kunskaper och färdigheter i förhållande till de mål som satts upp för kursen. Läraren bör stödja och tillhandahålla hjälpmedel för en sådan utveckling av elevernas självvärdering.

Läraren skall redovisa för eleverna och tillsammans med dem diskutera på vilka grunder betygsättningen sker.

Vid betygsättningen skall läraren utnyttja all tillgänglig information om elevens studieresultat. Olika redovisningsformer skall användas för att ge underlag för bedömning av elevernas kunskaper och färdigheter. I betyget sammanvägs prestationerna i olika delar av en kurs, både grunddel och fördjupningsdel. Brister på ett mindre viktigt område får inte sänka betyget i samma utsträckning som om det hade gällt ett mer väsentligt område. Även sådana kunskaper och färdigheter i ämnet som en elev har tillägnat sig vid tidigare studier eller på annat sätt, skall beaktas. Betyg i ämnen där skriftliga prov ges, får inte sättas enbart på grundval av dessa prov. Samtliga prestationer skall inräknas och läraren måste undvika att övervärdera sådana resultat som lättare än andra låter sig bedömas.

Utvärdering

Det lokala ansvaret för skolan ställer krav på utvärdering av verksamheten. Rektor är ansvarig för att verksamheten som helhet utvärderas och läraren för att undervisningen utvärderas. Utgångspunkten är de mål som lagts fast i centrala och lokala styrdokument. Eleverna och all personal skall medverka i utvärderingen.

Särvux

Inledning

Psykiskt utvecklingsstörda vuxna som inte har gått i särskola eller som av olika anledningar inte har haft möjlighet att tillgodogöra sig utbildningen i den obligatoriska skolan, kan genom särvux komplettera sina kunskaper i vissa ämnen. Andra behöver på grund av ändrade egna förhållanden eller utvecklingen i samhället komplettera sin utbildning. De vuxenstuderande kan välja att studera ett enda ämne eller kurs eller en kombination av ämnen.

De mål och riktlinjer som gäller för verksamheten inom komvux gäller i tillämpliga delar också för särvux.

Eftersom särvux i väsentliga avseenden skiljer sig från komvux kompletteras mål och riktlinjer i detta avsnitt med sådana frågor som är specifika för särvux.

Utbildningen i särvux

Alla utvecklingsstörda har, oavsett grad av utvecklingsstörning, möjlighet att utvecklas genom vuxenutbildning. Eftersom särvux vänder sig till vuxna med mycket olika utbildningsbehov, omfattar utbildningen skilda delar: en som motsvarar träningskolan och en som motsvarar grundsärskolan².

Den del av särvux som motsvarar träningskolan omfattar kommunikation samt verklighetsuppfattning och omvärldskunskap från träningskolans kursplan.

Den del av särvux som motsvarar grundsärskolan är uppbyggd som fristående kurser.

Liksom i komvux skall studier på skilda nivåer kunna kombineras. Elevens bakgrund och erfarenheter skall vara utgångspunkt för den utbildning som särvux erbjuder. En anpassning av undervisningen görs därefter utifrån elevens behov och möjligheter.

² Jfr fotnot vid rubriken Särskilda mål för särvux.

De blivande eleverna skall själva eller med viss hjälp söka sig till utbildningen därför att de har behov av utbildning.

Riktlinjer

Utgångspunkter

En viktig uppgift för undervisningen i särvox är att utveckla elevernas kunskaper om sig själva och omgivningen samt deras förmåga att kommunicera och att undersöka och påverka sin egen situation och sin verklighet. Undervisningen skall främja elevernas utveckling som människor och utveckla deras förmåga att delta i verksamheter i samhället.

Undervisningen i särvox skall ge eleverna möjlighet att utveckla och träna sina kommunikationsfärdigheter. De nya begrepp, kunskaper och färdigheter som de tillägnar sig kan hållas levande, om de kommer till användning i vardagslivet. Det är därför viktigt att inläringen under utbildningen kopplas samman med deras dagliga liv.

Studierna måste planeras för varje elev individuellt och för varje undervisningsgrupp. Lärarna ansvarar för att planeringen anpassas efter elevernas olika behov så att den blir realistisk för varje elev och därmed stärker självförtroendet.

Allt innehåll i särvox måste vara vuxenanpassat och arbetsformerna skall vara flexibla. Olika elever bör få olika lång tid på sig för en viss inläring. Ett och samma arbets sätt passar inte alla, varför arbets sättet måste individualiseras.

Eleverna inom särvox bör i den mån det är möjligt successivt få utföra en del av studierna som hemarbete.

Grunddel och fördjupningsdel

Eleverna har mycket olikartade behov och därför skiftande möjligheter att tillgodogöra sig olika innehåll i utbildningen. Liksom i komvux delas kurserna upp i en grunddel och en fördjupningsdel.

Elevinflytande

Varje elev skall så långt det är möjligt formulera målen för sin utbildning, medverka till att bedöma sina egna kunskaper och delta i utvärderingar. Det är viktigt att varje elev får hjälp med att upptäcka sina möjligheter och acceptera sina begränsningar för att därigenom få en realistisk syn på sin förmåga.

Med jämna mellanrum under studierna bör lärare och elever utvärdera utbildningen genom att gå igenom hur de uppställda målen har uppfyllts, valet av stoff, de olika arbetsformerna osv. Eleverna skall känna att de är delaktiga i och kan påverka sin egen utbildning.

Introduktion

Undervisningen i särvox skall inledas med en introduktionsperiod. Under denna tid skall lärare och elev tillsammans komma fram till vad eleven redan kan och diskutera målen för särvox. Eleven skall börja formulera sitt eget mål för studierna och man skall börja planera undervisningen med hänsyn till varje elevs personliga mål, förutsättningar och behov.

Syftet med introduktionsperioden är att skapa goda förutsättningar för de fortsatta studierna. Eleverna behöver lära känna sina lärare, få kunskap om undervisningslokalerna och känna trygghet i den nya miljön. De skall också få lära känna sina studiekamrater och övrig personal vid särvox.

Studie- och yrkesorientering

Många elever i särvox behöver få kunskaper och en realistisk uppfattning om arbetsmarknaden samt om sina egna förutsättningar för arbete. De har därför ofta behov av både personlig vägledning, arbetslivskontakter och praktisk arbetslivsorientering. I undervisningen bör även information om utbildningsvägar och arbetsliv ingå.

Statens skolor för vuxna (SSV)

Inledning

De mål och riktlinjer som gäller verksamheten inom komvux gäller i tillämpliga delar även för verksamheten vid SSV.

Eftersom SSV i flera avseenden skiljer sig från komvux kompletteras mål och riktlinjer i detta avsnitt med frågor som är specifika för SSV.

Utbildningen vid SSV

Kurserna vid SSV är organiserade som distansundervisning, vilket innebär att studierna i huvudsak bedrivs på hemorten med lärarhandledning från och vid skolan.

Distansundervisningen kan organiseras som studier på egen hand varvade med perioder på skolan eller helt som studier på egen hand med lärarhandledning.

Riktlinjer

Eleverna vid SSV skall ha stor frihet att arbeta i sin egen takt.

Så långt det är möjligt bör vad som gäller för introduktionsperiod i komvux och elevernas inflytande också gälla för SSV. Detta måste dock anpassas till de speciella villkor som distansundervisningen har.

Distansundervisningen kan vara en krävande studieform, och växlingen mellan hemmaperioder och vistelse vid skolan kan medföra otrygghet eller problem i familjen eller på arbetet. Kurativa insatser kan därför behövas för vissa elever.

Det ställs speciella krav på fortlöpande studie- och yrkesvägledande insatser för elever i SSV.

Statens skolverk

106 20 STOCKHOLM

**Förordning
om programmal för grundläggande vuxenutbildning**

Regeringen föreskriver att för grundläggande vuxenutbildning skall gälla de programmal som anges i bilagan till denna förordning.

Denna förordning skall kungöras i Statens skolverks författningssamling (SKOLFS).

Förordningen träder i kraft två veckor efter den dag då förordningen enligt uppgift på den utkom från trycket i SKOLFS och tillämpas i fråga om utbildning som äger rum från och med läsåret 1992/93.

På regeringens vägnar

Beatrice Åsk
BEATRICE ÅSK

Barbro Wickberg
Barbro Wickberg
(Utbildningsdepartementet)

Programmål för grundläggande vuxenutbildning

Den grundläggande vuxenutbildningen skall ge kunskaper och färdigheter som grund för samhällsliv, yrkesliv och fortsatta studier. Den skall stärka elevernas självkänsla, deras tilltro till den egna förmågan att lära. Vidare skall den stärka deras möjligheter att påverka och förbättra sina villkor i yrkesliv och samhällsliv.

Den grundläggande vuxenutbildningen skall planeras med utgångspunkt i elevens förutsättningar och behov. Utbildningen skall utformas så att elever med ingen eller endast kort tidigare utbildning kan delta i delkurser som avser att ge grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och räkning.

Eleven skall påbörja sina studier på den nivå som bestäms av förkunskaperna och avsluta dem när de individuella utbildningsmålen har uppnåtts. Grundläggande vuxenutbildning skall kunna kombineras med arbete, praktik eller andra studier.

Eleven skall aktivt medverka i planering och uppläggning av studierna och få göra sina studieval efter egna intressen och behov. För varje elev skall det finnas en individuell studieplan. Denna plan skall successivt kunna revideras under studiernas gång.

En elev som når utbildningens slutmål skall

- kunna beskriva och analysera sina erfarenheter, kunskaper och färdigheter och kunna formulera mål för ett fortsatt lärande,
- ha insikt om sitt eget sätt att lära och kunna utvärdera sin egen inläring,
- ha förmåga att aktivt söka kunskap,
- själv och i samverkan med andra kunna belysa och lösa problem i vardagslivet,
- kunna läsa och tillgodogöra sig skönlitteratur och saklitteratur,
- ha fördjupat sin förståelse för existensiella och etiska frågor,
- ha insikt i sin egen kultur och känna till och förstå andra kulturer,

- kunna slå vakt om demokratiska värderingar och ha förståelse för andra människor och deras sätt att leva,
- kunna ge uttryck för erfarenheter, tankar, idéer och känslor i tal och skrift,
- kunna jämföra och byta erfarenheter, kunskaper, argument och åsikter med andra,
- ha grundläggande kunskaper i datoranvändning,
- kunna göra beräkningar och ha sådana kunskaper i matematik som krävs för samhälls- och yrkesliv och för vidare studier,
- kunna läsa enklare texter på engelska och kunna kommunicera muntligt och skriftligt på engelska i vardagliga sammanhang och i enklare situationer i arbetslivet,
- förstå och ta ställning i samhällsfrågor,
- ha insikt i hur påverkan sker genom olika slags massmedier.

Dessa kompetenser kan uppnås genom fullföljda studier i de fyra kärnämnen svenska eller svenska som andraspråk, samhällskunskap, matematik och engelska. De kan också dokumenteras genom prövning. Den elev som planerar att fortsätta sina studier på gymnasial nivå i ett annat ämne än kärnämnen ska ha kunskaper i detta ämne som motsvarar vad eleverna normalt uppnår i grundskolan.

